

de menscheid in haar geheel³⁾ getuigen, indien de Sowjet-Unie had nagelaten een machtig leger uit te rusten om tegen elken aanval bestand te zijn. „Zij zou“, gaat hij voort, „wanneer zij ontwapend had, niet enkel onrecht hebben geleden, maar tevens een groot onrecht hebben begaan...“⁴⁾ En hij voorbaat eischt hij dat alle voorstanders van den vrede, een toekomstigen krijg van de Sowjet-Unie „om haar kostbaar bezit te verdedigen“, zouden moeten goedkeuren, omdat „van een rechtvaardigen oorlog, zooals de Sowjet-Unie die voeren zou“, een verheffende zedelijke invloed kan uitgaan.

Niet veel beter maakte het de Doopsgezinde predikant Ds F. Kuiper, die eveneens de „nieuwe maatschappelijke orde“ bewondert, in een rede op de voorjaarsconferentie van het „Oecumenisch Jeugdcomité“ te Woudschoten over „De strijd om de Kerk in Rusland, Duitschland en elders“⁵⁾ Alle „gruwelverhalen over vermoorde geestelijken“ dateeren volgens hem uit den tijd van den burgeroorlog (dus van vóór 1921). „Wat toen gebeurd is kan men geen van beide(!) zijden“, zegt hij, „met recht toerekenen“. Voor hem is de zaak erg eenvoudig: „De Orthodoxie in Rusland heeft de aardse gerechtigheid niet verstaan. Dit wrekt zich thans.“⁶⁾

Volkomen terecht heeft Ds Buskes in zijn debat gewezen op den eigenlijken inhoud van die „nieuwe maatschappelijke orde“, die immers „gedragen wordt door het marxisme, dat voor hen, die Jezus Christus belijden als hun Heer, onaanvaardbaar is...“ „De Sowjet-Unie“, luidt een andere stelling van dezen predikant, „is godloos... De ethiek van de Sowjet-Unie is marxistisch; voor hen die Jezus Christus belijden als hun Heer, betekent dat de opheffing van de ethiek.“⁷⁾ Dat is een zeer duidelijk antwoord aan het adres van alle „vrienden van de Sowjet-unie“.

Bij een bespreking van een geschrift van Ds Boers, een geestverwant van Dr Snethlage, werd den schrijver aangeraden om het boek van Berdjajew „Waarheid en Leugen van het Communisme“ eens te lezen. Hierin wordt namelijk onbarmhartig afgerekend met allen, die het geweld en de militante atheïstische politiek der Russische machthebbers vergoelijken, ter wille van de „nieuwe maatschappelijke orde“.

Die raad was op zijn plaats. Wel moeten we ons verzetten tegen den Russischen mysticus. Maar in de eerste plaats corrigeert Berdjajew zelf een deel van zijn fouten en in de tweede plaats mogen zijn formuleeringen van die „gedeeltelijke waarheden“ niet op één lijn gesteld worden met die van sommige „Westerlingen“. Er schuilt veel meer achter Berdjajew beschouwt het communisme als een soort religie. „De dienst aan de goddelooze en anti-christelijke idee van het communisme“, zegt hij, „wordt door de religieuze energievormen der ziel gedragen“. De vraag, die hij zich stelt is: „Hoe moeten we toch verklaren dat het communisme in Rusland zulk een groote overwinning heeft behaald? Waarin bestaat toch de betoovering, en de aantrekkingskracht van dat communisme? Waarom konden zijn ideeën zulk een enthousiasme wekken, en de massa's door hun symboliek beheerschen?“

Alles zou, volgens hem, onbegrijpelijk blijven wanneer men het uitsluitend als een politieke en economische werkelijkheid beschouwde: „Het communisme, theorie en praktijk, is niet slechts een sociale, maar ook een geestelijke en religieuze verschijning. Het grootste gevaar van het communisme is juist in zijn religieuze beteekenis gelegen... als een soort religie staat het tegenover het Christendom en is het bezig met dit te verdringen en te vervangen.“

Berdajew meent dat ook het oorspronkelijke Marxisme als een soort religie beschouwd moet worden. Het is, zegt hij, een „religieuze Messianisme“.

De geestdrift, waarmee het de harten van duizenden veroverde, is volgens hem niet door het wijsgeerig en wetenschappelijk deel gewekt, maar door het „Messiaansche enthousiasme“ van Marx, dat „zijn definitieven uitdrukkingsvorm vindt in de idee van de historische taak van het proletariaat, dat de roeping heeft om de wereld te verlossen“. Het proletariaat „is een idee, een mythe, die een geweldige explosie-kracht bezit“

en daarom „geweldige hoeveelheden energie kan vrijmaken“.

Marx was, aldus het betoog, een Jood, die weliswaar van het geloof der vaderen was afgefallen, maar die in de diepte van zijn ziel de „Messias-verwachting“ had bewaard. Voor die verwachting zocht en vond hij een nieuw doel: „het proletariaat werd hem tot een nieuw Israël, tot het uitverkoren volk van God, tot den bevrijder en stichter van 'toekomstige vredesrijk op aarde.“⁸⁾ „De marxistische leer van de ineensporing der kapitalistische maatschappij“, gaat Berdjajew verder, „is het geloof aan het naderende Jongste Gericht: de tijden worden vervuld“. Zoo „doordringt het eschatologische element de communistische wereldbeschouwing“.⁹⁾

We kunnen op het oogenblik niet de vraag bespreken of inderdaad het communisme een soort religie is. Iemand als Maurice Hindus denkt daar heel anders over: „De tegenstellingen zijn zoo in het oog loopend, dat de gelijkheid bij nader inzien in het niet verdwijnt.“¹⁰⁾ Inderdaad, zoo is het. Berdjajew kan die „religieuze interpretatie“ van het communisme echter niet missen. Hij wilde duidelijk maken waarom juist het Russische volk het communisme met enthousiasme ontving en zocht nu naar een soort „geestesverwantschap“. Hij meende die in — wat hij noemt — het „Messiaansche karakter“ van het Marxisme te hebben gevonden. Want: „de Messias-idee heeft van oudsher ook in de ziel van het Russische volk geworteld“.

Dit „Messiaansche bewustzijn“, zegt hij, „bleef gedurende eeuwen leven, al onderging het in den loop der tijden een reeks van gedaanteverwisselingen“. Na de ineensporing van het Byzantijnsche imperium was, zoo werd geleerd, het Russische volk de eenige drager van het ware geloof op aarde; alle andere volken zouden aan het zuivere geloof ontrouw zijn geworden en daardoor in de macht van het kwaad zijn geraakt. Het Russische rijk werd beschouwd als het eenige ware Christelijke rijk in de wereld. Tegenover die „andere wereld“ had het volk nu een roeping. Het licht uit het Oosten zou de duisternis, waarin het overige deel der wereld was geraakt, verdrijven. „Maar“, gaat Berdjajew verder, „het Keizerrijk Rusland had met het „Godsrijk op aarde“ niets gemeen. Het Russische volk heeft de oude idee Moskou, als het „Derde Rome“¹¹⁾ niet vervuld. De „positieve religieuze roeping“ van het Russische volk, de stichting van het Godsrijk op aarde, waarvan Moskou als het heilige Derde Rome het centrum zou zijn, is verloren gegaan. „In plaats van het „Derde Rome“ heeft het Russische volk nu de Derde Internationale verwerkt.“ In deze Derde Internationale voltrok zich het noodlottige huwelijk tusschen de Russische nationale Messias-idee met het internationale proletarische Messianisme.“ In de Russische revolutie hebben „twee Messiaansche stroomingen elkaar ontmoet en zich vereenigd“. Het Russische volk „heeft zich daarbij als het ware met het proletariaat geïdentificeerd...“. Of — om het nog eens in andere bewoordingen te hooren —: „In het licht van het Russische Messianisme verschijnt de Russische revolutie, gedragen door de internationale proletarische Idee, als een Russische nationale daad. De communistische religie is niet van Russischen oorsprong; zij heeft echter een eigenaardige stralenbreking in de Russische religieusiteit ondergaan en zich met haar vermengd. Deze ontmoeting en vermenging werd mogelijk gemaakt door de eschatologische gezindheid van het oorspronkelijk Marxisme. Want aan het Russische geloof was de eschatologische verwachting van het Godsrijk op aarde steeds eigen“.

„Evenals vroeger“, besluit Berdjajew dit gedeelte van zijn betoog, „geloofte ook nu het Russische volk aan het „ex oriente lux“, aan het licht uit het Oosten. Het bolsjewisme wil met „het licht der Russische revolutie de burgerlijke duisternis verlichten“.

We hebben reeds¹²⁾ Berdjajew als een gnosticus leeren kennen. Ook het werkje dat ons nu bezig houdt, is een uitdrukking van zijn gnostische wereldbeschouwing. Zijn critiek op het „historische Christendom“ met zijn „burgerlijk-kapitalistisch karakter“, komt daaruit voort. „De Russische religieuze stroomingen“, zegt hij, „hebben zich steeds tegen het Christendom gekeerd, dat zich in de geschiedenis openbaart, en dat zich daarom (!) aandeligen, de ongerechtigheid en het geweld, die in de geschiedenis heerschen, heeft onderworpen. De Christenen hebben geen eigen rijk dat op aarde bestaat;”

8) Vgl. ook: „Het proletarisch communisme van Marx is een geseculariseerd chiasme van het oude Israël“.

9) Berdjajew vervolgt: „... het vindt zijn uitdrukking ook in de leer van den Duitschen religieus-socialist Tillich van het „Kairos“.

10) „Het Groote Offensief“, pag. 142. In het volgende artikel wordt over het lichtvaardige gebruik van het woord „religie“ nog iets gezegd.

11) De naam is duidelijk. Het „eerste Rome“ is het heidensche Rome uit den tijd van het Romeinsche Keizerrijk. Het „tweede Rome“ is het pauselijke Rome.

12) Zie „De Reformatie“ van 29 Nov. en 6 Dec.

zij dorsten naar een zuiver Christendom, dat niet door de geschiedenis is bedorven.“ Het zal nu duidelijk zijn waarom Berdjajew zo ernstig onderzoek de „Christelijke wereld“ zoo fel veroordeelt, en waarom hij hoegenaamd geen belangstelling heeft voor hetgeen in haar midden is verlicht. Maar krachtiger dan ooit wijzen we deze, in wezen lichtzinnige critiek af. Een wereld- en historie-verachting als we bij hem ontmoeten, leidt tot een loochening van God en tot een allesvernietigende revolutie. De geschiedenis van het Russische volk is daarvan het droevig bewijs. Berdjajew zelf beseft dat ook wel: het is de tragiek van zijn leven. Zijn geschriften getuigen ervan.

Het vraagstuk van het marxisme en het communisme is veel gecompliceerder dan de Russische wijsgeer ons wil doen gelooven. Ongetwijfeld speelt de aardse „heilsverwachting“ in deze wereldbeschouwingen een groote rol, ongetwijfeld heeft het „proletariaat“ bij Marx (ook) een mythische beteekenis. Het gevaar is echter groot, dat we aldus redeneerend op den eigenlijken inhoud niet letten en het typisch marxistisch en anti-christelijk karakter voorbijzien. En dat verzwakt straks het protest in hooge mate. Het gaat niet aan om te zeggen dat Marx voor „zijn Messias-verwachting“ een ander doel heeft gevonden. Wanneer Berdjajew dit met zooveel nadruk betoogt, zegt hij toch eigenlijk, dat het heilig verlangen om zichzelf zuiver te gebleven. Berdjajew ontwijdt de heerlijke „Messiasverwachting“ in hooge mate, en berooft haar geheel van den rijken Bijbelschen inhoud. Hij degradeert haar tot een voorbrenghen van den menschelijken geest, tot een „verborgen oerkracht der ziel“, en verwerpt aldus Gods genade en Gods beloften. Maar we wisten reeds dat hij van geen verzoening wil weten en geen behoefte heeft aan Christus, als den Verlosser van de zonden.¹³⁾ Zijn beschrijving van de Russische „Messias-idee“ beteekent een voortgaan op den verkeerdten weg.

Welk een noodlottige gevolgen heeft het Russische geloof in de komst van het Godsrijk op aarde gehad! Het is een ernstige waarschuwing tegen elke „gelijkschakeling“ van het Koninkrijk Gods met een ideale samenleving in de toekomst, welke door den mensch gevormd zou kunnen worden. Wie zulk een aardse rijk wil bouwen, zal bitter teleurgesteld worden. Bij vele Russen heeft die ontgoocheling de wereldverachting nog sterker gemaakt, en de begeerte om tegen die wereld op te staan aangewakkerd. Omdat hij (de Rus), wat hij zoekt niet vindt, en wat hij zou willen scheppen niet tot stand kan brengen, slaat hij hem menig maal de stemming geheel om!¹⁴⁾ en wordt hij een felle revolutionair. Uit de „Christelijke wereldverachting“ kwam de atheïstische revolutie voort: zij is zelve reeds een revolutionaire geesteshouding, een verwerping van God.

Voordat we nu Berdjajews veroordeeling van het communisme gaan behandelen, willen we eerst het een en ander zeggen over zijn „psychologie van het Russische atheïsme“.

A.

B. t. B.

13) Idem van 22 Nov. en 29 Nov.

14) Stefan Zankow: „Das orthodoxe Christentum des Ostens“, pag. 111.

UIT DE SCHRIFT

Anabasis.

Ik vaar (ga) op tot Mijnen Vader en uw Vader, tot Mijnen God en uwen God.
Joh. 20:17.

Alle leerlingen van elk gymnasium kennen het boek, dat den titel voert: „Anabasis“. Het woord is grieksch, en beteekent: een reis, een tocht, dan naar de boven-landen voert.

Ook Johannes spreekt op Paschen ons van de „anabasis“ van onzen wettigen Koning en Eigenaar Jezus Christus, die dood geweest is, en nu leeft in alle eeuwigheid. Hij trekt op naar de boven-landen. „Ik vaar, ik ga op“. De Koning is op weg, Hij doet Zijn groote reis.

En dat is nu geen prediking voor den Hemelvaartsdag, doch van den Paaschdag. Want Christus spreekt van Zijn „anabasis“ op den eersten christelijken sabbath. En die was immers de dag van Paschen, de dag van Zijn verrijzenis uit de dooden. In den eersten volzin, dien Hij bij ons weten, na Zijn opstanding als de herkende Heiland heeft gesproken, doet Hij van Zijn „anabasis“ mededeeling. En in dien eersten volzin bij de eerste ontmoeting na Zijn herrijzenis zegt Hij dat Hij al bezig is, weg te gaan, dat Hij al bezig is, afstand te nemen van Zijn vrienden hier beneden. Ik ga op. Mijn anabasis is aan den gang.

Neen, Hij zegt niet in den tegenwoordigen tijd. Evenwel, in hetzelfde vader aangevoerd tegenwoordig voltooid te zijn. Zoo blijft de van onzen Koning openbaart, dat dat heel de t anabasis is. opklommen landen, al we

Dit is dezel in het twaalfde hannes tot on sterke Zaad d gerukt tot Go die acute ver en, niet op d Vrijdag. Toen daarin is He sneezoon ge knecht van J aangenomen gever, dat Hij loon, dat aan was toegezeg Dit was dus d verklaring waren alle sc op het eeuwig Toen is Hij dan recht op ook nemen. E nog ten heme had Zijn me daarom word lijs is het a in de anabasi digt nu op.

En „tussche schen Pasche zondag is de volgende Ma en de z.g. Her tigste, en laa dagen“ is ana ook aan Tho Christus niet wijze door de gedachte. En worden bepa gen, en opdra den Heere Jez den niet-meen landen hebbe het „Woord

Ja, wél is e bruid, die, na zijn trouwdag huis te gaan. op zijn verlo het stadhuis bekleeder get met de Zijner te bereiden. Zijn „anabasi tabasis“, Zijn uigsteld.

Laat ons opgang, Mari Hij zeer hem aarde welgez rechtigheid v gaat Hij haan woonplaats, d Hij heeft gro nten na Zijn Hij geen pau En daarom standing met Woord: kom

KER

Paschen in De moeilijke sche stoff meermalen ter nuke predikt Reeds hebben an de homile fen“ te steller king toegepe wat voor deze

3) Het vervolg van deze stelling luidt: „Door iets na te laten is het mogelijk onrecht te doen“.

4) „N. Rott. Courant“ van Maandag 16 Maart j.l.

5) Aan Ds Kuiper zij nog eens de lezing van de boeken van Maurice Hindus aanbevolen. Wellicht spreekt hij dan daarna met meer liefde en kennis over het lot van zijn eigen geloofsgenooten. In zijn „Het Groote Offensief“ b.v. lezen we op blz. 128: „Niets stelt zoo duidelijk in het licht, dat het niet waar is, wat dikwijls door sentimentele liberalen (vrijzinnigen) wordt aangevoerd, dat het Russische atheïsme slechts een reactie is op de minderwaardige toestand van de oude kerk, als de nieuwe houding tegenover het Protestantisme, die van een welwillende verdraagzaamheid omgeslagen is in ongebreidelde vijandchap“. Ook Dr Snethlage kan het hiermee doen.

6) Wij spatieeren.

7) Vgl. ook de opmerking: „In het Marxisme, zooals overigens in elke maximalistische revolutionaire ideologie, leeft een onbewuste ervaring van een dualistische, manicheïsche natuur; de ervaring van twee rijken: het rijk van den goeden en dat van den boosen God. Met de overwinning van het proletariaat, van den „goeden God“, en de opheffing van de klassen wordt dit dualisme definitief overwonnen“.